

مسجد قدیمی تبریز، نمود استقرار نخستین پایگاه تشیع در ایران است

تعدد مساجد قدیمی و زیبایی تبریز، نمودی از عینیت یافتن این شهر کهن به عنوان نخستین پایتخت تشیع جهان و استقرار پایگاه تشیع در ایران بوده که یکی از بهترین نمونه گردشگری دینی و مذهبی کشور است

تعدد مساجد قدیمی و زیبایی تبریز، نمودی از عینیت یافتن این شهر کهن به عنوان نخستین پایتخت تشیع جهان و استقرار پایگاه تشیع در ایران بوده که یکی از بهترین نمونه گردشگری دینی و مذهبی کشور است.

به گزارش ایرنا، تنوع و کثرت مساجد تاریخی از گذشته‌های دور در تبریز، نشانه شکوه و عظمت و روح اسلام‌گرای مردم در خطه آذربایجان است.

نگاهی گذرا به تاریخچه مساجد آذربایجان حاکی از هویت و جایگاه بلند این خطه از سرزمین اسلامی در ترویج مذهب و فرهنگ شیعه در ایران می‌باشد.

**** مسجد کبود تبریز (گویی مجید)**

'مسجد کبود' یا 'فیروزه اسلام' در مرکز شهر کهن تبریز، نمونه بارزی از فرهنگ و هویت تاریخی و اسلامی این شهر است. تاریخ ساخت این مسجد که در زبان محلی به آن 'گویی مجید' گفته می‌شود به قرن نهم هجری می‌رسد.

این مسجد در منطقه تاریخی و قدیمی تبریز واقع شده و به دلیل وجود گنبد زیبای فیروزه‌ای و کاشی‌کاری‌های معرق و لاجوردی به مسجد فیروزه اسلام شهرت دارد.

ساختمان این مسجد بنا بر کتیبه سر آن به سال 870 هجری قمری مربوط می‌شود که در آن سال توسط همسر سلطان جهان‌شاه مقتدرترین حکمران سلسله 'قره قویونلوها' که فردی شاعر و زیباپسند بوده، بنا شده است.

آرامگاه جهان‌شاه و نزدیکان وی در انتهای شبستان کوچک در داخل سرداب این مسجد قرار گرفته است. کاشیکاری آن صرفاً به رنگ لاجوردی و بیشتر آن نیز از قطعات شش ضلعی استفاده شده و تمام سطح سقف آن هم زرنگار (نقاشی با آب طلا) است.

کف شبستان‌های این مسجد باشکوه به احتمال قوی مرمرین بوده است. بنای اصلی ساختمان مسجد، دارای صحن وسیعی است که در آن آثاری از مجموعه‌های از بناهای مدرسه، حمام، خانقاه و کتابخانه ساخته شده است. گنبد‌های این مسجد یک بار در سال 1193 هجری قمری به دلیل زلزله فرو ریخت و خراب شد.

براساس گزارش‌های محلی مرمت و بازسازی این مسجد به منظور حفاظت بخش‌های باقیمانده شامل طاق‌ها و پایه‌ها در سال 1318 شمسی آغاز شد.

بیشترین مرمت مسجد کبود در سال 1343 شمسی انجام شده و دوباره‌سازی گنبد‌های رفیع آن نیز از سال 1354 شمسی از سوی دفتر فنی حفاظت آثار باستانی و به همت زنده یاد استاد 'معماران' هنرمند برجسته آذربایجانی به اتمام رسید. مسجد کبود در سال 1310 شمسی در فهرست آثار ملی ثبت شده است، در مجاورت این اثر باستانی تبریز، پارک کوچک و زیبایی به نام شاعر نامی 'خاقانی' بنا شده که مقبره وی در مقبره‌الشعراي تبریز واقع است، همچنین مجموعه مسجد کبود تبریز را موزه تاریخی آذربایجان تکمیل می‌کند.

از دیگر مساجد تبریز می‌توان به مساجدی اشاره کرد که به نام هر یک از آنها به طور مجزا اشاره شده است.

مسجد جامع تبریز:

این مسجد که در کتب تاریخی از آن به عنوان جامع کبیر نام برده شده در همه ادوار تاریخی همواره مسجد جامع شهر بوده و بازار قدیمی و سنتی تبریز به عنوان 'بزرگترین بازار مسقف جهان' بر گرداگرد آن شکل گرفته است.

قدیمی‌ترین بخش آن شبستان وسیعی است که در آن طاق‌ها و گنبد‌هایی بر فراز ستون‌های هشت گوش آجری که زینت بخش آن گچبری‌های ظریف و هنرمندانه دوره روادیان (مقارن سلجوقیان) بوده، بنا شده است.

مسجد جامع در دوره ایلخان مغول مورد توجه و تعمیر بوده و الحاقاتی به آن افزوده شده و محراب رفیع گچبری باقیمانده، یادگار آن دوره است.

در دوره حکومت آق قویونلویان در آذربایجان گنبدی رفیع مزین به انواع کاشیکاری معرق به وسیله سلجوق شاه بیگم زن اوزون حسن در بخش شمالی آن احداث شده که هنوز هم پایه‌ها و گوشه‌هایی از کاشیکاری‌های آن باقیمانده است.

در زلزله مهیب سال 1193 هجری قمری که تمامی عمارات تبریز را در هم کوبید، این مسجد نیز از خرابی بی‌نصیب نماند. مسجد فعلی با پایه‌های متین و پوشش طاق و چشمه بعد از زلزله (اوایل حکومت قاجاریه) و توسط حسینقلی خان دنبلی حاکم وقت بنا شده که از آثار خوب قاجاریه است.

مسجد استاد و شاگرد تبریز:

این مسجد از طرف امیر حسن چوپان ملقب به علاءالدین ساخته شده است و چون تحریر کتیبه‌ها و مندرجات دیوارهای داخل و خارج مسجد به خط عبدالله سیرفی و یکی از شاگردان زبر دست وی صورت گرفته لذا عوام، آن مسجد را استاد و شاگرد نامیدند .

مسجد اسماعیل خاله اوغلی (پسرخاله):

این مسجد در سمت چپ یا جانب جنوبی دالان مدرسه طالبیه بین مدرسه دینی جعفریه و مسجد جامع بزرگ تبریز واقع شده است . این مسجد 10 ستون سنگی زیبا و هجده گنبد ضربی آجری داشته که آن را مسجد 'ملا محمد حسن پیش نماز' می‌گفتند.

مسجد امام جمعه:

این مسجد در جانب شرقی بازار مسجد جامع در نزدیکی مدرسه طالبیه واقع شده است . بیست ستون سنگی با سر ستون مقرنس و سی گنبد ضربی آجری دارد . ستون‌ها در چهار ردیف قرار گرفته‌اند و روی همه آنها رنگ سبز زده شده و به دلیل این مسجد به مسجد سبز نیز مشهور بوده و بازرگانی دیندار به نام حاج علی به تاریخ 1255 هجری قمری آنرا عمارت کرده است .

مسجد حاج صفر علی:

این مسجد در ضلع شمالی حیاط مدرسه حاج صفرعلی واقع شده و مسجدی با عظمت و زیبا با گنبدی بلند و مناره‌ای منقش به کاشی‌های آبی رنگ است .

در ضلع شرقی و غربی مسجد دو تالار دیگر وجود دارد که هر یک به جای خود مسجد جداگانه‌ای به شمار می‌رود . میان مسجد حاج صفرعلی و دو مسجد جانبی، پنجره‌هایی چوبی نهاده‌اند که موقع باز شدن آنها هر سه مسجد به هم متصل می‌شوند و به صورت مسجد واحدی در می‌آیند . بانی مسجد بازرگان معاصر نایب السلطنه حاج صفرعلی خوبی است .

مسجد حجت‌الاسلام:

این مسجد در جنوب صحن مدرسه طالبیه و جانب غربی مسجد جامع واقع شده و پنجاه و چهار گنبد آجری آن بر روی چهل ستون سنگی کبود قائم است . همه ستون‌ها منشوری و دارای قاعده 10 ضلعی و سر ستون مقرنس یکنواخت هستند به جز یک ستون بزرگ واقع در جلو محراب که حجاری تزئینی ماریچی و سر ستون مقرنس پرکاری دارد و از شاهکارهای هنر حجاری به شمار می‌رود.

مسجد علیشاه تبریز:

بنای ارك تبریز باقیمانده مسجدی بوده که در قرن ششم هجری توسط تاج الدین علیشاه تبریزی وزیر الجایتو (غازان خان ،ایلخان مغول) ساخته شده و در زمان خود بزرگترین بنای اسلامی دنیا بوده است . قسمت جنوبی این مسجد دارای طاقی بزرگ بوده که گویا به علت تعجیل در بنیان آن فرو ریخته است .

عرض این بنا 30 متر و ارتفاع آن 26 متر است . عرض دیوارها 10 متر و داخل آنها مرکب از دو دیوار عریض بوده که توسط طاق‌هایی به هم اتصال یافته است .

حمدالله مستوفی در توصیف این مسجد طاقی بر بالای آن ندیده و این بنا در دوران قاجاریه مبدل به انبار غلات و مخزن مهمات گردیده و حصار دور آن کشیده شده و نام ارك یافته است .

ارك در دوران مشروطیت به دست مشروطه خواهان افتاد و در نتیجه باعث تقویت موضع آنان شد، این بنا در سال‌های قبل از انقلاب تبدیل به باغ ملی یا گردشگاه عمومی شده و هم اکنون نیز از محوطه این اثر باستانی به عنوان مصلی استفاده می‌شود .

مسجد حسن پادشاه:

مسجد حسن پادشاه توسط اوزون حسن یا فرزندش یعقوب ساخته شده و اکنون به صورت ویرانه متروکی درآمده است . چند ستون سنگی و پاره‌ای سنگ نوشته‌های شکسته و در هم ریخته تنها باقیمانده از آن مسجد است .

مسجد شاهزاده

این مسجد به مسجد شهدا معروف شده و در زمان عباس میرزا ولیعهد ساخت آن آغاز و در زمان مهدیقلی میرزا برادر محمد شاه تکمیل شده است .

مسجد مقبره:

این مسجد 9 ستون سنگی خوش تراش داشته گنبدهایش بلند و ضربی بوده و در زلزله 1193 تبریز سقف آن فرو ریخت و بعدها ساخته شد . بازسازی مسجد مقبره توسط مرحوم میرزا مهدی قاضی طباطبایی انجام شده و چون مقبره خودش در آن قرار گرفته، به نام مسجد مقبره خوانده شده است .

مقبره آیت‌الله شهید محمد علی قاضی طباطبایی نیز در این مسجد قرار دارد.

مسجد ظهیریه:

این مسجد در جانب غربی بقعه سید حمزه واقع شده و مسجدی بدون ستون و در ابعاد بیست در هشت متر دارای گنبدی بزرگ است .

تزیینات و نوشته‌های سقف مسجد تذهیب بوده و بانی مسجد ظهیریه ، ظهیرالدین پسر صدرالدین وزیر آذربایجان بوده که بقعه و مدرسه سید حمزه را تعمیر و این مسجد را در سال 1087 هجری قمری احداث نموده است .

این مسجد وقف نامه‌ای مفصل داشته و آخرین بار در 1297 هجری در زمان ناصرالدین شاه دوباره‌سازی شد .